

Moduł drugi – kryteria oceniania

Nacobezu

Ustaliliśmy już cele lekcji. Wiemy więc, dokąd zdążamy, co chcielibyśmy wspólnie osiągnąć. Teraz musimy ustalić, jakie zjawiska i fakty pokażą, że osiągnęliśmy założone cele dla danej lekcji, jak również dla większego działu.

Na jednym z pierwszych szkoleń z oceniania kształtującego prof. Jan Potworowski zaproponował określenie „na co będę zwracał uwagę”, co szybko zyskało skrót „nacobezu”. Wielu nauczycieli, szczególnie polonistów, nie lubi tego wyrazu – zlepku słów. Oczywiście jest to termin roboczy, użyteczny skrót i **nikt nie ma obowiązku się nim posługiwać**. Można mówić: *na co będę zwracał uwagę* lub *kryteria oceniania* lub *kryteria sukcesu*. Wszystkie wcześniej wymienione terminy mają swoje wady. Uczniowie przeważnie lubią skrót nacobezu, pewnie dlatego, że język młodzieżowy zawiera wiele skrótów. Okazuje się, że ten skrót zaczął już żyć swoim życiem. Nauczyciele uczestniczący w poprzednich edycjach kursu uważali, że nacobezu jest swoistą tajemnicą dzieloną przez uczniów i nauczyciela.

Są dwa aspekty nacobezu. Jeden to zawężenie i/lub uszczegółowienie celów lekcji tak, aby uczeń dokładnie wiedział, czego ma się nauczyć, na czym skupić uwagę w trakcie lekcji oraz jaki efekt jego pracy jest pożądany. Drugi to określanie nacobezu przed sprawdzianem czy pracą domową.

Najpierw zajmiemy się pierwszym aspektem.

Nacobezu do lekcji

Nauczyciel powinien ustalić, jakie zjawiska wykażą, że ustalony cel lekcji został osiągnięty. Określenie tych kryteriów i poinformowanie o nich uczniów jest korzystne zarówno dla nauczyciela jak i ucznia.

1. Dzięki nacobezu zawieramy z uczniem, ale też i ze sobą, umowę dotyczącą tego, co podlega ocenie. Dla nauczyciela to wyzwanie, ale też ogromne ułatwienie pracy. Nie rozdrabnia się na rzeczy zbędne i drugorzędne. Stawia jasny, zrozumiały cel lekcji i dodaje do tego proste, precyzyjne kryteria.

Kryteria oceniania wszelkich osiągnięć w uczeniu się powinny być dla uczniów przejrzyste, aby mogli oni z czasem wyrobić sobie jasne pojęcie o celach swojej pracy oraz o tym, co oznacza jej pełne i poprawne wykonanie. Kryteria te mogą być dla uczniów zbyt abstrakcyjne, więc aby umożliwić ich zrozumienie, należy sięgnąć po przykłady praktyczne.

Jak oceniać, aby uczyć? – P. Black i in.

2. Dzięki nacobezu uczniowie wiedzą, jakie wiadomości i umiejętności muszą opanować na lekcji i jaki poziom wykonania zadania jest wymagany. To sprawia, że mogą być bardziej skupieni na celu, lecz również – mogą sami określić, co osiągnęli, a czego jeszcze nie.

Ceri powiedziała nam, że zanim zajęła się ocenianiem kształtującym uczniowie często podchodzili i mówili np. „Nie umiem równań kwadratowych”. Gdy pytała, czego konkretnie nie umięją, to odpowiadali np. „W ogóle tego nie umiem”. Teraz uczniowie mają dużo lepsze pojęcie o tym,

co umieją, a czego nie, i mówią np. „Nie umiem rozwiązywać równań kwadratowych, gdy przed x do kwadratu jest znak minus”.

Jak oceniać, aby uczyć? – P. Black i in.

Weźmy następujący przykład: jeśli celem lekcji jest zrozumienie przez ucznia nowych pojęć, to dowodem osiągnięcia celu może być fakt, że uczeń wyjaśni te pojęcia swoimi słowami, poda przykłady ich zastosowania lub będzie umiał sprawnie się tymi pojęciami posługiwać przy poznawaniu następnych tematów. Warto uściślić, o co nam dokładnie chodzi – czy uczeń ma się pojęciami sprawnie posługiwać, czy tylko je rozumieć, czy potrafić bezbłędnie powtórzyć. W zależności od tego nacobezu będzie różne, różne także będą kryteria oceniania.

Warto też zwrócić uwagę, że nacobezu powinno być mierzalne, więc wskazane jest używanie czasowników operacyjnych, stosowanych w dowolnej formie gramatycznej (dostosowanej do poziomu edukacyjnego uczniów).

Podajmy przykład z matematyki w gimnazjum. Lekcja jest poświęcona wyprowadzeniu wzorów na pole czworokątów z wzoru na pole trójkąta. Nauczyciel podczas lekcji wraz z uczniami wyprowadza wzory na pole: równoległoboku, trapezu, deltoidu, prostokąta. Ale nie jest jego celem to, żeby uczniowie za każdym razem, gdy chcą zastosować wzór, wyprowadzali go od początku. Celem nauczyciela jest to, aby uczniowie zapoznali się ze wzorami, zapamiętali je i umieli zastosować w zadaniach.

Temat: *Wzory na pola czworokątów*

Cele:

1. *Uczeń zapoznaje się z wyprowadzeniem wzorów na pole czworokąta.*
2. *Uczeń zna wzory na pole równoległoboku, trapezu, deltoidu i prostokąta.*
3. *Uczeń stosuje wzory w zadaniach z poleceniem obliczenia pola czworokąta.*

Cele sformułowane w języku ucznia: *Będziesz znał wyprowadzenie wzoru na pole czworokąta, wzory na pole równoległoboku, trapezu, deltoidu i prostokąta i będziesz potrafił zastosować je w zadaniach z poleceniem obliczenia pola czworokąta.*

Nacobezu:

1. *Przeczytasz zadanie ze zrozumieniem, wykonasz rysunek i oznaczysz dane.*
2. *Dobierzesz do zadania odpowiedni wzór.*
3. *Prawidłowo zaplanujesz rozwiązanie.*
4. *Podstawisz dane i wykonasz prawidłowo obliczenia.*
5. *Zapiszesz odpowiedź.*

Oto przykład z przyrody w szkole podstawowej:

Temat: *Badamy właściwości metali.*

Cele:

1. *Uczeń rozszerza rejestr właściwości metali.*
2. *Uczeń porówna metale wykorzystując narządy zmysłów, mierniki właściwości fizycznych i zestawienia tabelaryczne wartości wielkości fizycznych.*

Cele sformułowane w języku ucznia: *Rozszerzysz swoją listę właściwości metali i na tej podstawie wskażesz wspólne i różniące je cechy.*

Nacobezu:

1. *Samodzielnie wymienisz właściwości co najmniej czterech metali na podstawie obserwacji próbki metalu, określając stan skupienia, barwę, połysk, przewodnictwo elektryczne, właściwości*

magnetyczne i tabel zawierających wartości gęstości, temperatury topnienia i temperatury wrzenia.

2. Ustalisz co najmniej 3 cechy wspólne i 3 różniące metale.

3. Porównasz właściwości metali i dokonasz ich klasyfikacji na podstawie co najmniej 3 różnych kryteriów.

Innym przykładem może być lekcja języka polskiego poświęcona frazeologizmom, których źródłem jest mitologia. Nauczyciel podczas lekcji przypomina różne mity, ale celem nie jest to, żeby uczniowie znali je dokładnie tylko to, by pamiętali frazeologizmy, znali kontekst ich powstania oraz ich znaczenie.

Cel lekcji: „Po lekcji będziesz znał omawiane na lekcji mity, umiał użyć w zdaniach poznanych frazeologizmów tak, by z kontekstu wypowiedzi wynikało jego znaczenie.”

Nacobezu:

- 1. Wymienisz co najmniej 5 związków frazeologicznych i podasz, z jakich mitów pochodzą.*
- 2. Wyjaśnisz znaczenie poznanych na lekcji związków frazeologicznych.*
- 3. Dopasujesz do opisanych sytuacji odpowiednie związki frazeologiczne.*
- 4. Napiszesz co najmniej pięć zdań z użyciem związków frazeologicznych tak, by z kontekstu wynikało ich znaczenie.*

I jeszcze jeden przykład, tym razem z edukacji wczesnoszkolnej.

Temat : *Polskie symbole narodowe.*

Cele:

- poznanie barw narodowych i godła Polski,*
- okazywanie szacunku dla symboli narodowych.*

Cele dla ucznia:

- Będziesz wiedział jak wygląda flaga i godło Polski.*
- Będziesz wiedział, gdzie można zobaczyć godło i flagę Polski.*
- Będziesz potrafił wytłumaczyć, co oznacza wyrażenie "szacunek dla symboli Polski".*

Nacobezu:

- Wymienisz polskie symbole narodowe.*
- Powiesz wiersz "Kto Ty jesteś?"*
- Powiesz, gdzie można zobaczyć godło i flagę Polski.*
- Powiesz, jak należy zachowywać się wobec symboli narodowych.*

Zachęcamy do eksperymentowania z nacobezu. Podobnie jak w przypadku celów lekcji, możemy w różny sposób informować uczniów o nacobezu do lekcji: polecić uczniom zapisać nacobezu w zeszyte, rozdać karteczki do wklejenia do zeszytów (czasami z nacobezu do kilku lekcji lub całego działu), wywiesić je na plakacie w klasie.

Każdy z tych sposobów może okazać się dobry i skuteczny. Przykładem może być opisana niżej sytuacja. W klasach pierwszych gimnazjum od początku roku na każdej lekcji języka polskiego nauczycielka podawała uczniom nacobezu, które uczniowie mogli notować lub nie. Okazało się po miesiącu, że wszyscy je notowali, bo wiedzieli, że nauczyciel NAPRAWDĘ przygotowuje kartkówki czy inne prace na podstawie nacobezu. Gdy zdarzyło się, że nauczyciel zapomniał zapisać je na tablicy, domagali się tego, bo mówili, że jest to im bardzo potrzebne.

Opinie nauczycieli nt. korzyści wynikających ze stosowania nacobezu.

Nacobezu dla ucznia, to jak instrukcja obsługi nowego sprzętu, przepis na wykonanie nowego pysznego ciasta, informacja o sposobie zażywania leku dla nas. Bez nacobezu w wymienionych przeze mnie sytuacjach, nie poradziłibyśmy sobie. I musimy sobie uświadomić, że bez "nacobezu" uczeń też może sobie nie poradzić. – Barbara Możejewska, język polski, szkoła podstawowa, Olecko

Nacobezu to porządkowanie wiedzy i nadawanie jej struktury. Oddzielanie treści zasadniczych od dodatkowych. Jasne oddzielenie treści z podstawy od rozszerzenia. Uporządkowanie własnych kryteriów oceniania. – Piotr Tańan, fizyka, LO, Opole

Pytania do sprawozdania:

Opisz sposób, w jaki informujesz uczniów o nacobezu do lekcji. Wskaż zalety i wady tego sposobu.

Podaj dwa tematy lekcji, do każdego z nich podaj cele i nacobezu.

Nacobezu do sprawdzianu lub pracy domowej

Korzyści

Przejdziemy teraz do drugiego aspektu, czyli tworzenia nacobezu przed sprawdzianem lub pracą domową. Zdaje się być rzeczą oczywistą, że określenie tego, co będzie oceniane na sprawdzianie, czy w pracy domowej, ułatwia bardzo pracę uczniowi i nauczycielowi.

Uczeń:

- czuje się bezpiecznie, gdyż wie, że nauczyciel nie zaskoczy go dodatkowym kryterium oceny,
- stara się zwracać szczególną uwagę na to, co nauczyciel będzie oceniał w jego pracy,
- wie, co powinno znaleźć się w jego pracy,
- jest zainteresowany późniejszym komentarzem nauczyciela do jego pracy, gdyż wie, co nauczyciel oceniał.

Nauczyciel:

- zastanawia się i analizuje sens zadań zadawanych uczniom na sprawdzianie lub pracy domowej,
- dostosowuje zadania na sprawdzianie do wcześniej podanych uczniom nacobezu do lekcji,
- w czasie sprawdzania prac uczniowskich skupia się tylko na tym, co zapowiedział,
- ocena pracy ucznia jest sprawiedliwsza, nauczyciel ma mniej skarg dotyczących jego oceny prac uczniów.

Pytanie do sprawozdania:

Jakie korzyści widzisz w podawaniu nacobezu uczniom? Którą z wymienionych korzyści uważasz za najważniejszą? Uzasadnij na konkretnych przykładach.

Nacobezu do pracy domowej

Nacobezu wskazuje, jakie elementy pracy domowej lub wypowiedzi ucznia będą podlegały ocenie. Nie zawsze wszystkie przedstawione na lekcji kryteria pojawią się jako element zadania domowego. Jeśli tematem lekcji był np. *Układ krwionośny*, to praca domowa nie może brzmieć – „Nauczcie się opowiadać o układzie krwionośnym człowieka”. Planując pracę domową sięgniemy po nacobezu do tej lekcji:

- 1) podasz pięć najważniejszych w twoim zdaniem informacji o układzie krwionośnym,
- 2) wyjaśnisz następujące pojęcia;
- 3) wykonasz rysunek przedstawiający mały i duży krwioobieg i podpiszesz wszystkie organy, przez które przechodzi krew.

Jako pracę domową możemy np. zaproponować przygotowanie ustnej wypowiedzi dotyczącej pkt. 1). Istotne jest to, że sprawdzając pracę domową nie będziemy w tym przypadku oceniać elokwencji ucznia, długości jego wypowiedzi, lecz sprawdzimy tylko, czy podane zostało pięć prawidłowych informacji.

Jeśli polecenie pracy domowej będzie dotyczyło np. punktu 2), to nie będziemy ukrywać przed uczniem, które pojęcia musi umieć wyjaśnić – odsłonimy przed nim tę tajemnicę.

Sprawdzając, wykonanie zadania w punkcie 3), nie będziemy koncentrować się na kolorystyce i estetyce rysunku, bo nie zakładaliśmy tego, zainteresujemy się natomiast tym, czy wszystkie organy zostały przedstawione i podpisane.

Nacobezu do sprawdzianu

Zdarza się, że nauczyciele ustalają kryteria oceniania dopiero po sprawdzeniu kilku prac uczniów. Czynią tak dlatego, że łatwiej im jest na podstawie sprawdzonych prac uczniów ustalić wymagania na odpowiednią ocenę - stopień. Nie jest to w porządku w stosunku do uczniów i nie sprzyja atmosferze uczenia się. Ustalenie jasnych kryteriów sukcesu sprawia, że uzyskane na sprawdzianie wyniki jedynie odzwierciedlają stan wiedzy i umiejętności ucznia w zakresie zapowiedzianym przez nauczyciela.

Unikamy w ten sposób elementu zaskoczenia, uczniowie wiedzą, jakie zagadnienie muszą opanować, by uzyskać dobre wyniki na sprawdzianie. Nauczyciel, co prawda, traci „broń” potrzebną w znanej w szkole zabawie w policjanta i złodzieja – uczeń oszukuje, a nauczyciel stara się go złapać na oszustwie. Trudno przestać uczestniczyć w tej zabawie, gdyż jest ona głęboko zakorzeniona w polskiej szkole. Natomiast ustalenie z uczniami rzetelnych kryteriów oceniania właśnie przed klasówką, eliminuje taką zabawę.

Sposób ustalenia nacobezu

Kryteria oceniania może ustalić sam nauczyciel i podać je uczniom przed sprawdzianem lub pracą domową, ale może też podzielić się tym zadaniem z uczniami. Tworzenie wraz z uczniami kryteriów oceniania jest dla procesu uczenia się bardzo korzystne. Przede wszystkim włącza się uczniów w odpowiedzialność za własne uczenie się. Jednocześnie uczniowie mogą zastanowić się, po czym poznają, że cele zostały zrealizowane. Można to zrobić w czasie powtórzenia przed klasówką i w ten sposób razem z uczniami określić, co było do tej pory najważniejsze. Można też zebrać propozycje uczniów i potem wspólnie ustalić jedną wersję nacobezu. Bardzo korzystne dla procesu uczenia się jest wybranie przez uczniów tego, co jest ważne w danym temacie i co na pewno powinni znać. Często w procesie wspólnego ustalania kryteriów oceniania, okazuje się, czego jeszcze uczniowie nie opanowali dobrze i do czego warto jeszcze wrócić.

Jednym ze sposobów (dość ambitnym) ustalania wraz z uczniami nacobezu przed klasówką, może być wymyślenie przez uczniów treści przyszłej klasówki. Dla wielu nauczycieli jest to bardzo ryzykowna propozycja, gdyż niweluje element zaskoczenia, czyli sprawdzenia „co uczeń naprawdę

umie”. Aby złagodzić metodę, można polecić uczniom wymyślenie kilku wersji sprawdzianu i obiecać, że nauczyciel wybierze jedną z nich. Stosując ten sposób, zyskujemy pewność, że uczeń zapozna się z materiałem i przygotuje się do klasówki. Jednocześnie uczniowie zastanowią się, co jest ważne w danym temacie, czy dziale.

Po stworzeniu dokładnej listy nacobezu, uczniowie mogą sami sprawdzić swoje sprawdziany i je ocenić. Tematowi oceny koleżeńskiej i samooceny będą poświęcone następne moduły. Zarówno w ocenie koleżeńskiej, jak i samoocenie kluczową sprawą jest właśnie określenie precyzyjnych kryteriów oceniania.

Jeśli jasno określimy kryteria oceniania, czyli nacobezu, to rola nauczyciela jeszcze bardziej się zmniejszy. Uczeń samodzielnie, a najlepiej w grupie, będzie próbował sprawdzić, czy jego praca spełnia kryteria.

Pytania do sprawozdania:

Podaj po jednym przykładzie tematu sprawdzianu oraz pracy domowej i związane z nimi nacobezu wraz ze sposobem jego ustalenia.

Jaka była opinia uczniów na temat wprowadzenia nacobezu? Przytocz co najmniej 3 wypowiedzi uczniów.

Trudności

To, co może sprawić nam nauczycielom trudność w stosowaniu nacobezu, to przełamywanie przyzwyczajeń szkolnych zarówno uczniów jak i ich rodziców.

W dotychczasowym ocenianiu uczniowie i rodzice spotkali się z oceną sumującą, najczęściej była to cyfra lub liczba punktów, która podsumowywała całą pracę ucznia, a więc też wygląd zeszytu, błędy ortograficzne czy stylistyczne. Nawet gdy była to klasówka z matematyki, błędy ortograficzne mogły wpłynąć na ocenę końcową. Proponujemy, aby teraz podlegało ocenie tylko to, co zostało zapowiedziane. Zdajemy sobie sprawę, że jest to bardzo kontrowersyjna propozycja dla nauczyciela, ucznia i rodzica. My, nauczyciele jesteśmy przyzwyczajeni i nauczeni podkreślać wszystkie błędy popełnione przez ucznia, mało kto może się powstrzymać przed zaznaczeniem czerwonym długopisem słowa: *żąd.*

Spróbujmy jednak przy ocenianiu kolejnej pracy ucznia (kartkówki lub pracy domowej) skupić się wyłącznie na nacobezu. Nie stawiamy stopnia, napiszmy jedynie krótki komentarz. Pamiętajmy też o tym, żeby nie skupiać uwagi ucznia na błędach (podkreślając je na czerwono) i o tym, że pokreślona przez nauczyciela praca bardzo zniechęca ucznia – może on nie chcieć przeczytać naszego komentarza.

Podczas szkoleń z oceniania kształtującego ten problem poprawiania błędów wzbudzał wiele emocji nauczycieli. Dodatkowym argumentem ze strony nauczycieli było: *Jak odbiorą rodzice taką „sprawdzoną” pracę bez uwzględnienia wszystkich błędów, może uznają, że nauczyciel jest niekompetentny?*

Pracą z rodzicami zajmiemy się w następnym – trzecim module i wtedy spróbujemy wspólnie opracować strategię włączania rodziców w ocenianie kształtujące ich dzieci.

Pytania do sprawozdania:

Podaj w dowolny sposób zebraną opinię rodziców na temat wprowadzonego sposobu sprawdzania prac domowych i sprawdzianów (zgodnie z nacobezu). Przytocz co najmniej 3 wypowiedzi rodziców.

Jakie miałeś/eś trudności z planowaniem nacobezu i przekazywaniem go uczniom? Jak sądzisz, z czego one wynikały?

Teraz zapraszamy, do wprowadzenia (tak pojętych) kryteriów oceniania na Waszych lekcjach i podzielenia się refleksjami w sprawozdaniu.

Życzymy dobrych doświadczeń

Danuta Sterna